

УДК 631

П. М. Григорук,
д. е. н., доцент, Хмельницький національний університет
Т. Ю. Федорова,
аспірант, Хмельницький національний університет

АНАЛІЗ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ОСНОВНИМИ ПОКАЗНИКАМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

P. Grygoruk,
doctor of economics, associate professor, The Khmelnytsk national university
T. Fedorova,
The Khmelnytsk national university

ANALYSIS AGRARIAN THE SECTOR OF THE KHMEL'NICKOY AREA ON THE BASIC INDEXES OF STEADY DEVELOPMENT

Проблема сталого розвитку, на сьогоднішній момент, залишається однією з першочергових для нашої країни і її регіонів. У зв'язку з тим, що Україну можна віднести до аграрних країн, де сільське господарство є однією з основних галузей економіки, яка і визначає соціально-економічні умови життя населення. Хмельницька область одна із областей, в якій досить сильно розвинутий аграрний сектор. Статистичні дані аграрного сектору області аналізуються за основними показниками сталого розвитку — економічним, екологічним та соціальним. По кожному з цих показників формуються основні напрями дослідження, які складаються з декількох підгруп показників, що дозволяють зробити досить якісний аналіз, врахувавши найважливіші фактори і масштаб впливу цих факторів на рівень сталого розвитку. Аналіз усіх показників довів необхідність докорінних змін у деяких сферах розвитку даної області.

Problem of steady development, on a segodniy moment, remains one of near-term for our country and its regions. So as Ukraine can be attributed to the agrarian countries, where agriculture is one of basic industries of economy which determines the socio-economic terms of life of population. One Khmel'nicka area of areas, an agrarian sector is strongly enough developed in which. Statistical information agrarian the sector of area analysed on the basic indexes of steady development — economic, ecological and social. On each of these indexes basic directions of research are formed, what skladayut'syas of a few sub-groups of indexes which allow to do a high-quality enough analysis, taking into account major factors and to mashtab influence of these factors on the level of steady development. Doing an analysis on all indexes, it is possible to draw conclusion, about the necessity of drastic alternations for some spheres of development of this area.

Ключові слова: сталий розвиток, сільське господарство, аграрний сектор, інтеграція.
Key words: steady development, agriculture, agrarian sector, integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі в Україні відбуваються складні соціально-економічні процеси розвитку та вдосконалення ринкових відносин в усіх галузях національної економіки. Це у першу чергу стосується аграрного сектору, оскільки в ньому створюються передумови і можливості для здійснення соціальних перетворень в усіх сферах економіки. Україна значною мірою є

аграрною країною, тому аграрний сектор економіки країни у вирішальній мірі визначає соціально-економічні умови життя людей і є споживачем великих обсягів матеріально-технічних ресурсів. Вивчення питання про можливість переходу на засади сталого розвитку завжди є актуальним. Хмельницька область відноситься до індустріально-аграрних областей, тому на основі її показників можна яскраво

проаналізувати проблеми впровадження концепції сталого розвитку, та дослідити необхідні зміни, для можливості впровадження даної концепції. Методологічною основою дослідження проблем сталого сільського розвитку є положення про багатофункціональність сільського господарства, котра визначається як його взаємозв'язок економічної, соціальної та екологічної суспільних ролей та функцій. Саме ці показники і будуть основою наших досліджень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами сталого розвитку АПК і сільського господарства зокрема займається досить багато науковців, зокрема Бородіна О.М., Гаєць В.М., Морозюк Н.В. та інші. Проте більшість праць по сталому розвитку присвячені загальнодержавному аналізу, а даних такого роду по дослідженню саме Хмельницької області майже немає.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Визначення застосування поняття "сталий розвиток" стосовно аграрного сектору. Аналіз статистичних даних Хмельницької області по трьом основним показникам сталого розвитку — економічному, екологічному та соціальному. Дослідження можливостей розвитку області згідно з концепцією сталого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аграрний сектор є основою цариною створення життєдіяльних умов не тільки для мешканців села, а й для всіх людей, незалежно від того, у якій матеріальній, обслуговуючій або духовній сфері суспільної діяльності вони знаходяться [6, с. 34].

У своєму розвитку галузь сільського господарства характеризуються певними особливостями: це вплив природно-кліматичних факторів на характер і організацію виробництва, об'єктивна необхідність використання частини виробленої продукції як засобів виробництва, універсальність основного засобу виробництва — землі. Усе це зумовлює особливості становлення ринкових відносин в агропромисловому комплексі та особливості його державного регулювання [7, с. 135].

Природні ресурси є матеріальною базою виробництва, постійно споживаються ним і вимагають свого відновлення, а їх масштаби та способи використання визначаються суспільними потребами [2, с. 102].

Динамічна та збалансована єдність екології, економіки та соціальної сфери з пріоритетом на екологічну складову і є ключовою ідеєю сталого розвитку. Зменшення обсягів природних ресурсів, які витрачають на виготовлення кожної одиниці продукції, зниження відходів, утворення яких пов'язане з виробництвом одиниці продукції кожної із галузей промисловості та економіки загалом, у т.ч. завдяки залученню інвестицій [2, с. 102].

Максимізація прибутку сільськогосподарськими товаровиробниками шляхом порушення сівозмін та традиційної спеціалізації регіонів країни вже в найближчому майбутньому призведе до екологічної катастрофи, оскільки ефективної системи відшкодування екологічних збитків в нашій державі немає.

Розвиток аграрного сектору економіки є невід'ємною складовою стратегії сталого розвитку сільського господарства. Незважаючи на позитивну динаміку макроекономічних показників сільського господарства, на місцевому рівні спостерігається цілий ряд негативних процесів, які несуть загрозу для сталого розвитку сільських громад [3].

Стратегія сталого розвитку потребує врахування екологічної складової в економіці, однак протягом двадцяти трьох років державності в Україні так і не сформована стратегія сталого розвитку, яка б визначила його принципи, напрями й цілі. За роки незалежності економіка України в структурному плані залишається технологічно нерозвинутою, в якій домінують галузі, що виробляють продукцію з низьким рівнем доданої вартості. Це призводить до збитків в екологічній системі у вигляді дедалі зростаючого обсягу вилучення природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища [2, с. 102].

Методологічною основою дослідження проблем сталого сільського розвитку є положення про багатофункціональність сільського господарства, котра визначається як його взаємозв'язок економічної, соціальної та екологічної суспільних ролей та функцій. Головним критерієм прогресу на шляху сталого сільського розвитку має стати підвищення якості життя сільського населення, нації в цілому на основі збереження її природно-ресурсного потенціалу на довгострокову перспективу [6, с. 38].

Хмельницька область займає вигідна географічне положення, характеризується спри-

ятливими природними і кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством рослинного і тваринного світу, мінеральних вод, родючих чорноземів, широкою мережею річок.

Хмельницька область відноситься до ряду тих областей, які не мають великі запаси різного роду корисних копалин, але на території нашої області близько 2062 млн га північних площ, більша частина з яких чорноземи. Саме через це нашу область можна віднести до ряду аграрних областей, основним джерелом доходу яких є сільське господарство.

Екологічні фактори впливу на сталий розвиток: площа земель сільськогосподарського призначення, стан ґрунтів, відтворення флори та фауни, забруднення атмосфери, стан водойм та кліматичні особливості, по кожному з цих факторів проведемо детальний аналіз.

Земельний фонд області складає 2062,9 тис. га., сільськогосподарські угіддя займають 77,8.0% її території, даний показник з 2005 року майже не змінювався. В 2011 році було відпрацьовано 176 га, а в 2013 рекультивовано ще 7 га, за рахунок цього фонд земель сільськогосподарського призначення незначною мірою зріс. Решта території — ліси, ріки, болота, населені пункти, промислові об'єкти та шляхи сполучення.

Однією з найважливіших оцінок стану навколишнього природного середовища є родючість ґрунтів, збереження якої залишається ключовою проблемою при охороні довкілля і благополучного життя людей. Для оцінки родючості ґрунтів здійснюється агрохімічні дослідження ґрунтів області на вміст рухомих форм фосфору, обмінного калію, кислотності, рН, гідролітичної кислотності, легко гідролізованого азоту, гумусу, обмінного кальцію, магнію, сірки, мікроелементів, а також забруднення ґрунтів цезієм — 137 та стронцієм — 90. В 2012 році зразки ґрунту відібрано з 16 моніторингових ділянок. Виявилось, що кислі ґрунти складають лише 4%, всі інші в допустимих межах. Вміст важких металів в ґрунтах жодної з моніторингових ділянок не перевищував гранично-допустимої концентрації. В жодному із зразків ґрунту не виявлено залишкових кількостей пестицидів. Перевірка на радіоактивні речовини теж показала допустимі показники [5].

Забруднення атмосфери несе за собою негативні наслідки, одні речовини можуть осіда-

ти в ґрунтах, що потім негативно вплине на урожай, а масштабні викиди вуглекислого газу можуть взагалі глобально вплинути на кліматичну ситуацію.

Викиди забруднюючих речовин у повітря в 2013 році зросли на 28,2 тис. т порівняно з 2005 роком, що дає змогу простежити негативну циклічність, адже в 2005 році цей показник був найменшим і з 1990 року з 308,6 тис. т зменшився поступово на 52,5 тис. т, а на 2013 становив 80,7 тис. т.

Сільське господарство по забрудненню навколишнього середовища на третьому місці переробної та транспортної галузі і на 4 по забрудненню вуглекислим газом.

Платежі за завдану шкоду навколишньому середовищу у 2013 році в порівнянні з 2005 роком зросли більше, як вдвічі, а по деяких видах і в 8 разів, з одного боку, це збільшення коштів на охорону навколишнього середовища, а з іншого — це досить негативна тенденція, адже зі зростанням платежів зростає частка викидів шкідливих речовин.

Лісова зона одна з найкращих станцій по очищенню повітря від вуглекислого газу. Площа лісового покриву складає на 1 січня 2014 року — 268,7 тис. га. Щоб ліси виконували дану функцію вирубки потрібно оновлювати, а в даному випадку з 2009 року ми спостерігаємо негативну динаміку, коли в 2009 році було оновлено 2690 га, то в 2012 році — 1539 га, а в 2013 році — 1432 га, що на 47% нижче порівняно з 2009 роком.

Стан водної системи області має вагомий вплив не лише на екологічний стан але й на сільське господарство зокрема, адже якщо водна система нестиме шкідливі речовини, то вони врешті-решт осідатимуть в ґрунтах.

Сучасний стан водних об'єктів Хмельницької області характеризується антропогенним тиском суб'єктів господарювання. Близько 3 млн недостатньо-очищених стоків щорічно надходить до них. Причиною незадовільної роботи очисних споруд є фізична та моральна застарілість обладнання, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів.

Щодо скидань забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти Хмельницької області, то тут також намітилася тенденція до зменшення обсягів скидання. Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у 2013 р. становили 2,85 млн м³ і зменшилися в порівнянні з 2012 р. на 0.04 млн м³, або 1,4 %

Позитивним явищем для очищення води є постійний ввід нових потужностей для очищення стічних вод (протягом 2005—2013 рр. додалось потужностей для очищення 1,22 тис. м³ за добу) та систем зворотного водопостачання — 15,6 тис. м³ за добу.

З 2010 року витрати держави на природоохоронні заходи різко скоротились, а в загальному витрати, навпаки, зросли з 31,1 млн грн. 2005 до 157,3 млн грн. [4].

За десять останніх років площа заповідних об'єктів збільшилась на 25855,99 га, що позитивно вплинуло на кількісні та якісні показники популяцій рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин. На території області виявлено 28 видів рослин, дані про які були відсутні, внаслідок чого кількість охоронюваних видів флори збільшилась з 245 до 273. Хмельницька область займає друге місце в Україні за площею територій та об'єктів природно-заповідного фонду та четверте місце за кількістю, їх всього 517 об'єктів загальною площею 306,5 тис. га, що складає 14,8 % території області [5].

Починаючи з 2010 року капітальні інвестиції на охорону навколишнього середовища виділяються лише на три основних напрямки — охорона атмосферного повітря і клімату (з 35% 2005 року скоротились до 0,2% у 2013 р.), очищення зворотних вод (в середньому 50—60%) і поводження з відходами (з 2005 року з 1% зросло до 39% 2013 року). На науково-дослідну роботу кошти не виділяються з 2009 року, як і на збереження біорізноманіття середовища існування [4].

Глобальна зміна клімату — одна з найгостріших екологічних проблем які стоять перед людством. Згідно з прогнозами провідних міжнародних наукових центрів з дослідження клімату, протягом наступного століття температура підвищиться на 2—5 градусів за Цельсієм. Такі темпи глобального потепління спричинять серйозні кліматичні зміни і різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення.

Основною причиною зміни клімату є використання викопного палива та неефективне споживання енергії, що виробляється. Парникові гази, що утворюються внаслідок діяльності людини, викликають посилення парникового ефекту. Найбільш помітним наслідком зміни клімату буде не поступове потепління, а "надзвичайні ситуації" такі, як сильні засухи, повені, шторми, урагани, надзвичайно спекотні дні, які відбуватимуться частіше.

Сьогодні наша держава знаходиться серед першої двадцятки країн світу, які найбільше викидають парникових газів в атмосферу [1].

Проаналізувавши екологічні показники, переходимо до аналізу соціально-економічних показників області.

Вартість продукції сільського господарства в 2013 році наблизилась до вартості 1990 року, проте вона зросла лише за рахунок рослинництва, коли вартість проданої продукції вже в 2011 році перевищувала вартість 1990 року. Якщо порівняти структуру 1990 року і 2013, то в 1990 році тваринництво становило 46 % від загальної вартості, а в 2013 році — лише 30%.

У 2013 році спостерігається падіння індексу продукції сільського господарства — відносно 2012 року приріст становить лише 3%, в порівнянні, у 2011 та 2012 році — 15%. Якщо брати окремо по сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення, то по сільськогосподарських підприємствах ситуація аналогічна до загального показника, а по господарствах населення ми повернулись на показники 2011 року, що свідчить про від'ємний приріст.

Обсяг продукції сільського господарства за 2013 р. по усіх категоріях господарств в порівнянних цінах зріс за попередніми даними проти 2012р. на 3,2%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах — на 11,2%, в господарствах населення скоротився на 6%.

Сільськогосподарські підприємства поділяються на господарські товариства, приватні підприємства, виробничі кооперативи, фермерські господарства та державні підприємства, кількість підприємств з 2005 року відносно стабільна і майже незмінна, сильні зміни спостерігаються лише по виробничих кооперативах і фермерських господарствах, кількість перших з 2005 року скоротилась на 60, а других зросла на 142. Фермерські господарства становлять 70% від загальної кількості усіх підприємств на 2013 рік, а виробляють лише 11% від загальної продукції.

По структурі земельного фонду сільськогосподарського призначення у 2013 році з 1515,9 тис. га землі сільськогосподарських підприємств становлять 882,5 тис. га — в тому числі землі фермерських господарств 137,7 тис. га, що становлять 15%, землі громадян становлять 633,4 млн га. Рілля займає 86% площі земель підприємств і 60% земель громадян, пасовища займають 1% від площі земель підпри-

емств і 15% площі земель громадян. Виходячи з даної інформації, видно чому доля продукції тваринництва більша в домашніх господарствах ніж в підприємствах.

З 2002 року постійно зростає обсяг продукції тваринництва відправлений на переробні підприємства, в 2002 році цей показник становив 341,4 тис. т, у 2012 році — 621,3 тис. т, деякий спад спостерігається в 2013 році — 554,3 тис. т, левова частку виробляють сільськогосподарські підприємства — більше 60%.

Продуктивність сільськогосподарської галузі залежить не в останню чергу від технічного забезпечення. З 2005 року кількість сільськогосподарської техніки постійно зменшується, кількість тракторів з 2005 року зменшилась з 116688 тис. штук до 4960 тис. штук, кількість комбайнів зменшилась з 4193 тис. штук до 1484 тис. штук, бурякозбиральних машин з 720 тис. штук до 168 тис. штук, кількість доїльних установок скоротилась з 1055 тис. штук до 497 тис. штук. По всіх видах техніки йде скорочення на 50% і більше, що може свідчити про удосконалення технічного оснащення, що дозволяє підвищити ефективність, знизивши кількість одиниць.

Виробництво м'ясної продукції у 2013 році становить 59,3 тис. т, що більше на 11% в порівнянні з 2012 роком, де цей показник становить 53, тис. т, а в порівнянні з 2009, де цей показник був найменшим і становив 42 тис. т зріс на 28,3 тис. т.

У загальному виробництво молока має стійку тенденцію до спадання, по домашніх господарствах також. У 2013 році виробництво молока, в загальному, знизилось на 2% (2012 рік — 594,7 тис. т, 2013 рік — 591,5 тис. т).

По господарствах усіх категорій з 2000 року виробництво яєць постійно зростає, з 2012 року по 2013 обсяг зріс на 35% (2000 рік — 159,6 млн шт, 2012 рік — 1195,1 млн шт., 2013 рік — 1815,1 млн шт.).

Виробництво зернових культур почало зростати з 2005 року (1204,9 тис. т), а в 2013 становило 3039, 5 тис. т, що склало приріст 60 %, приріст порівняно з 2012 роком (2712,6 тис. т) теж досить значний — 10%.

У 2013 році було вирощено 357,7 тис. т картоплі, що на 11,8 тис. т більше ніж у 2012 році, 10,7 тис. т буряка, що на 7,3 тис. т менше ніж у 2012 році (тенденція спаду спостерігається з 2005 року) і 1 тис. т соняшника, що більше на 0,4 тис. т в порівнянні з 2012 роком (постійна тенденція до зростання з 1990 року, де цей показник становив 0,2 тис. т)

Виробництво цукрового буряка почало зростати з 2009 року (912 тис. т) і мало позитивну динаміку до 2012 року (2218,8 тис. т), а у 2013 році (1057 тис. т) ми спостерігаємо спад на 53% порівняно з 2012 роком. Виробництво соняшника має постійну динаміку до зростання — приріст 2013 року порівняно з 2012 роком склав — 5%, а якщо проаналізувати в порівнянні з 1990 роком, то приріст складатиме — 99,5% (виробництво у 2013 році — 77,1 тис. т, 2012 році — 73,3 тис. т, у 1990 році — 0,4 тис. т) [4].

Насиченість ґрунту різного роду мінеральними і органічними сполуками — фактор, від якого залежить його урожайність. У 1990 році вносилося досить багато мінеральних і органічних добрив, потім вміст добрив у ґрунтах був досить незначним, але поступово зростає, дана тенденція дуже сильно нагадує ситуацію з отриманим продуктом рослинництва — з 2005 року почалося незначне зростання і в 2013 році по мінеральних добривах наближаємось до показника 1990 року. У 2005 році вносилося тільки 12% від обсягу 1990 року, а в 2013 році — 53%, пропорційно до обсягу внесеного мінерального добрива — розширяється площа удобрених угідь і в 2013 році вона становить 89,7 від усіх земель, у 1990 році площа була аналогічна, а от обсяг добрив був вдвічі більший, що свідчить про інтенсивність внесення добрив. Внесення органічних добрив з кожним роком все скорочується і позитивної динаміки до збільшення не спостерігається в 2013 році в порівнянні з 1990 роком було внесено 4% добрива на площу 2,4% від загальної площі сільськогосподарських угідь.

Проаналізувавши підґрунтя економічного росту сільського господарства, переходимо безпосередньо до економічних показників.

У 2013 році спостерігаємо позитивну динаміку в збільшенні робочих місць — кількість найманих працівників зросла на 0,9 тис., у порівнянні з 2011 роком. Що стосується негативних показників знизився рівень рентабельності оперативної діяльності на 12,9 %. Знизилась кількість підприємств, які отримали чистий прибуток 2,8%, сума фінансового результату зменшилась лише на 8%, хоча якщо порівнювати з 2001 роком, то проглядаються позитивні тенденції, адже відсоток компаній так дуже низький, а от сума менша на 41% в порівнянні з 2012 роком, що стосується фінансового збитку, то тут динаміка більш негативна — відсоток компаній подібний до відсотка 2011 року, а от сума збитку більша за суму 2012 року на 56% і більша суми

2011 року на 82%. Позитивним є те, що в більшості все одно спостерігається позитивний фінансовий результат 800 млн грн., що дає можливість компаніям розвиватись, вкладати кошти в інновації.

Рівень рентабельності тваринництва і рослинництва у сільськогосподарських підприємств досить різний по різних видах продукції. У 2013 році рівень рентабельності продукції рослинництва, порівняно з 2012 роком знизився на 13,9% і становить 3,3%. По цукровому буряку, соняшнику і ягодах рівень рентабельності від'ємний, а по зернових культурах становить 0,6%, хоч і знизився порівняно з 2012 роком на 15,4%, рентабельність картоплі становить 10%, проте в порівнянні з 2012 роком, коли вона становила -62,6% — це позитивна динаміка. Продукція тваринництва має досить позитивний рівень рентабельності 53,7%, хоча на 4% менше ніж в 2012 році. По м'ясній продукції ВРХ, свиней та кіз ми маємо від'ємний показник, що не дивно, адже підприємства практично не займаються цими галузями, якщо брати до уваги, що великий приріст обсягів виробництва яєць і курей на м'ясо, і це основні види діяльності підприємств, то і рівень рентабельності по м'ясу складає 18,8%, а по яйцях 155%, хоча обсяг виробництва яєць у 2013 році зріс, а от рівень рентабельності порівняно з 2012 роком знизився на 19,5%.

Один із факторів, який впливає на рівень прибутку — це рівень витрат. Структура витрат 2012—2013 рр. майже однакові — в 2013 році скоротились витрати на послуги інших підприємств, проте виросла плата за паї більше ніж вдвічі. Матеріальні витрати у 2013 році складають 74% від загальних витрат, найбільш витратні статті: корми — 17%, мінеральні добрива 21%, пальне і мастильні матеріали 11,2%, оплата послуг і робіт стороннім організаціям — 28,8%.

У 2011 році кількість сільськогосподарських підприємств сильно знизилась з 1483 до 1286, у 2013 вже діяло 1471 підприємство. Великих підприємств у Хмельницькій області менше 1%, а до 2012 року їх взагалі не було. Основна маса підприємств сільськогосподарської галузі — це малі підприємства, у 2013 році їх було 92,8%, що на 0,9% більше ніж у 2012 році і на 1,6% більше ніж у 2010 році.

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації за 2013 рік порівняно з 2012 роком знизились на 4,6%. Ціни

на продукцію рослинництва знизились на 10,4%, найбільше знизились ціни на соняшник — 24,1%, що як фактор може стати причиною від'ємної рентабельності, шалено виросли ціни на картоплю на 233,8%. Ціни продукції рослинництва, в середньому, в порівнянні з 2012 роком майже не змінилися — зросли на 1,1%, знизилась ціна на яйця на 4% і на м'ясо на 7%, на 32% зросли ціни на молочні продукти.

Для свого розвитку, сільське господарство потребує інвестицій. Хмельницька область — аграрний регіон і прямі іноземні інвестиції станом на 1 січня 2014 року складають лише 11,5% від загальної суми інвестицій в різні галузі, що становить 26013,9 тис. дол.

Частка населення, що проживає в сільській місцевості з кожним роком знижується, і з 51% 1991 року до 44% 2013 року, з 2012 року цей показник зменшився на 1%, а стабільним був три роки. На перше січня 2014 року в сільській місцевості проживає 577,5 тис. чоловік.

Більша частина працівників сільськогосподарських підприємств — це саме мешканці села. У 2012 році на сільськогосподарських підприємствах було зайнято 158,3 тис. осіб, бо з'ясувалось вище більшість — це малі підприємства і вони працюють без найманої робочої сили, то найманих працівників у сільськогосподарській галузі лише 27,5 тис. У 2013 році кількість зайнятих збільшилась до 162,9 тис. осіб, 26,3 тис. з них наймані працівники, зросла кількість мікропідприємств. У 2013 році кількість зайнятого населення в сільськогосподарській галузі складає 28% від усього працюючого населення Хмельницької області і є на першому місці по зайнятості. За рахунок того, що сільське господарство в більшій частині являє сезонні роботи, то рівень прийняття на роботу становить 64,5%, а рівень вибуття 68,7% — показники майже рівні, що ще раз підтверджує сезонність діяльності галузі, проте рівень вибуття дещо більший, що є свідченням скорочення кількості найманих працівників у галузі. Рівень оновлення робочого складу у сільському господарстві найбільший з поміж усіх галузей господарства.

Зарплата в сільськогосподарських підприємствах дещо нижча ніж середня по області, але в ній присутня постійна тенденція зростання з 2010 по 2013 роки зарплата працівників сільськогосподарських підприємств зросла на 80%. Але це зростання скоріше відповідь на інфляцію, тому що в співвідно-

шенні до цін зарплата майже не змінилась [4].

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши економічні, екологічні і соціальні дані, які стосуються сільського господарства можна зробити наступні висновки, про наявність як негативних факторів, так і позитивних: викиди забруднюючих речовин тільки зростають, фінансування очищуючи споруд досить мале і недостатнє, вклад в розробку інновацій відсутній, досить низька рентабельність рослинництва для підприємств, нестабільна динаміка ціноутворення, низькі заробітні плати галузі, проте низька забрудненість шарів ґрунту, позитивна динаміка в розвитку деяких галузей тваринництва, якісне покращення технічного обладнання підприємств, досить мала кількість збиткових підприємств.

На основі даних спостережень можна зробити висновок, що потрібно проводити деякі зміни в управлінні діяльністю підприємств даної галузі, щоб забезпечити перехід на сталий розвиток, потрібно звернути увагу на ті дії, які можуть його забезпечити, а саме:

— детальний аналіз ризиків, моніторинг цін та асортименту ринку;

— підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення;

— введення прогресивного наукового аналізу та моделювання.

Література:

1. Зміна клімату / Національний екологічний центр [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://necu.org.ua/climate>

2. Мариненко В.О. Вплив природних ресурсів України на сталий розвиток / В.О. Мариненко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. — 2014. — Вип. 3. — С. 101—108.

3. Морозюк Н.В. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій / Н. В. Морозюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2013. — Вип. 181 (6). — С. 181—186.

4. Статистичний щорічник Хмельницької області 2013 / [Л.М. Пастухова, Л.Б. Прилуцька, А.В. Грабовська, О.Л. Катеренченко]; за ред. Л.О. Хомської; Головне управління статистики у Хмельницькій області. — Хмельницький, 2014. — 402 с.

5. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2012 році / Хмель-

ницька обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL:http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2012-rotsi/khmelnitska_2012.pdf

6. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Геєця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — К., 2012. — 56 с.

7. Черевик Н.В. Проблеми та перспективи розвитку АПК / Н.В. Черевик М.В. Вітченко, А.О. Титаренко // ВІСНИК ЖДТУ. — 2008. — Вип. № 4 (46). — С. 235—245.

References:

1. The official site of National ecological center, "Change of climate ", available at: <http://necu.org.ua/climate>

2. Marynenko, V. O. (2013), "Influence agrarian to the sector of economy on steady development of rural territories", *Naukovyj visnyk Akademii munitsypal'noho upravlinnia. Seria: Upravlinnia*, vol. 3, pp. 101—108.

3. Marynenko V. O. (2013), "Influence agrarian to the sector of economy on steady development of rural territories", *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser.: Ekonomika, ahraryj menedzhment, biznes*, vol. 6, pp. 181—186.

4. Khoms'ka, L.O. Pastukhova, L. M. Pryluts'ka, L.B. Hrabovs'ka, A.V. and Katerenchenko, O.L. (2014), *Statystychnyj schorichnyk Khmel'nyts'koi oblasti 2013 [Statistical annual of the Khmelnytsk area 2013]*, Main administration of statistics is in the Khmelnytsk area, Khmelnytsky, Ukraine.

5. The official site of Khmelnytsk regional state administration. Department of ecology and natural resources, "The state of natural environment of the Khmelnytsk area is in 2012 ", available at: http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2012-rotsi/khmelnitska_2012.pdf

6. Borodina, O.M. Heiets', V.M. and Hutorov, A.O. (2012), *Ukrains'ka model' ahrarynoho rozvytku ta ii sotsioekonomichna pereorientsiia [Ukrainian model of agrarian development and her socio-economic change of orientation]*, Institute of economy and prognostication, Kyiv, Ukraine.

7. Marynenko, V. O. (2013), "Problems and prospects of development of agroindustrial complex", *VISNYK ZhDTU*, vol. 4, pp. 235—245. *Стаття надійшла до редакції 30.01.2015 р.*